

Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΑΒΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟ ΤΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

● Του Κυριάκου Κοφτερού

Επιθεωρητή Πλοίων-Τμήμα Εμπορικής Ναυτιλίας

Θέα από το Όρος Μαγκούπι

Κατά τη βυζαντινή¹ περίοδο τα ανατολικά εδάφη του Πόντου αποτελούσαν το θέμα (διοικητική περιφέρεια) της Χαλδίας με πρωτεύουσα την Τραπεζούντα. Μετά την ήττα-σταθμό στην ιστορία του Βυζαντίου στο Μαντζικέρτ της Μικράς Ασίας το 1071 ακολούθησε η επέλαση των Σελτζούκων, και ο Μικρασιατικός Πόντος αποκόπηκε από τα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Την πόλη Αρτα της Χαλδίας κυβερνούσε η οικογένεια των Γαβράδων, μέλος της οποίας ήταν και ο Θεόδωρος. Ο Θεόδωρος επέδειξε ηγετικές και στρατιωτικές ικανότητες και λίγα χρόνια μετά το Ματζικέρτ ανακατέλαβε τη Χαλδία, την οποία κυβέρνησε ως ημιανεξάρτητος ηγεμόνας. Η ζωή του ήταν ζωή αλλεπάλληλων αγώνων κατά των ξένων εισβολέων, Σελτζούκων και Γεωργιανών, μέχρι το 1098, οπότε αιχμαλωτίστηκε σε μάχη με τους Τουρκομά-

νους και μεταφέρθηκε στο Ερζερούμ. Εκεί τον εκβίασαν να απαρνηθεί την ορθόδοξη πίστη του και να εξισλαμιστεί. Στην άρνησή του οι Τουρκομάνοι τον υπέβαλαν σε βασανιστήρια μέχρι θανάτου και στο τέλος πέταξαν το σώμα του στην πυρά. Ο ήρωας και άγιος Θεόδωρος Γαβράς δεν ήταν Έλληνας αλλά Αρμένιος και πιθανόν Αρμενοπέρσης, και είναι γνωστό ότι η βυζαντινή πολιτική ταυτότητα δεν διέκρινε εθνικότητες, αλλά το ενοποιητικό της στοιχείο ήταν η ορθόδοξη πίστη και η Εκκλησία. Η μνήμη του τιμάται στις 2 Οκτωβρίου, και είναι περισσότερο γνωστός στους Ποντίους.

Οι Γαβράδες συναντώνται αργότερα με το όνομα Θεόδωροι απέναντι της Τραπεζούντας, στην Περατεία, με το Πριγκιπάτο των Θεοδώρων.

Οι βυζαντινοί ονόμαζαν Περατεία τα εδάφη της Αυτοκρατορίας στην αρχαία Ταυρική, σήμερα Κρι-

μαία. Το πριγκιπάτο των Θεοδώρων εκτεινόταν στη νοτιοδυτική Κριμαία, και απετέλεσε ανεξάρτητη οντότητα από το 1204, όταν οι Δυτικοί με την Τέταρτη και ληστρικήτερη σταυροφορία τους κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη και διέλυσαν το Βυζάντιο, σαν πολιτική οντότητα. Αξίζει η παρουσίαση μερικών στοιχείων για το πριγκιπάτο, για το οποίο υπάρχουν ελάχιστα στην ελληνική γλώσσα, λίγα στην αγγλική και πολύ περισσότερα στη ρωσική. Οι Θεόδωροι ήταν βυζαντινό κρατίδιο. Οι κάτοικοι Έλληνες, Γόθθοι, Αλανοί, Βούλγαροι και άλλοι. Κοινή ταυτότητα η ορθοδοξία. Επίσημη γλώσσα η ελληνική. Κυβερνήτης ο απόγονος του αγίου Θεοδώρου Γαβρά, Θεόδωρος Β' ο Γαβράς. Ο νέος κυβερνήτης οχύρωσε το φρούριο του Αγίου Θεοδώρου στο όρος, που σήμερα είναι γνωστό σαν *Μαγκούπ*², 30 χλμ από τη σημερινή Σεβαστούπολη και 15 από τη Χερσώνα, και το οργάνωσε σε διοι-

κητικό κέντρο του πριγκιπάτου. Το πριγκιπάτο συνυπήρχε με το πολύ ισχυρότερο του γειτονικό κράτος της Χρυσής Ορδής των Τατάρων στα βόρεια, πληρώνοντας ετήσιο φόρο, αλλά βρισκόταν σε συνεχή τριβή με τις αποικίες των Γενοβέζων στις νότιες ακτές, την *Παραθαλασσία*, για έλεγχο των λιμανιών και του εμπορίου. Τότε το πριγκιπάτο έχασε την Μπαλακλάβα και την Αλούστα, για να κτίσει άλλο λιμάνι, την *Αυλίτα*, στις εκβολές του ποταμού Τσερνάγια.

Τον Ιούνιο του 1475 ο Οθωμανικός στρατός εισέβαλε στην Κριμαία, κατέλαβε το πριγκιπάτο και προχώρησε στο όρος Μαγκούπ, όπου μετά από εξαμηνιαία πολιορκία η ηρωική πόλη με τελευταίο κυβερνήτη τον Αλέξανδρο Γαβρά έπεσε στα χέρια τους. Δεκέμβριος 1475. Ακολούθησαν οι σφαγές, οι λεηλασίες και η συλλογή σκλάβων, και από τότε τα εδάφη του πριγκιπάτου πέρασαν στην ξένη δι-

Πατητήρι λαξευμένο στην πέτρα

οίκηση της «Υψηλής Πύλης» του Σουλτάνου μέχρι την έλευση των Ρώσων το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα.

Το όρος Μαγκούπ αποτελεί φυσικό οχυρό. Η πρόσβαση στην κορυφή του στα 475 μέτρα υψόμετρο είναι δύσκολη, ακόμα και σήμερα. Η κορυφή του είναι οροπέδιο με έκταση κάπου 1 τετραγωνικό χιλιόμετρο σε σχήμα παλάμης με τέσσερα οριζόντια δάκτυλα, από τα οποία το δεύτερο ονομάζεται *Ελλι*, δηλ Ελληνικό. Η θέα από το οροπέδιο προκαλεί δέος, καθώς οι άκρες του στέκουν κάθετες γύρω-γύρω. Το Πριγκιπάτο των Θεοδώρων ζει στον θρύλο, σαν το τελευταίο από τα βυζαντινά εδάφη και κρατίδια, που οι συγκυρίες το έφεραν να αντέξει περισσότερο, προτού πέσει σε εχθρικά χέρια το 1475. Από τότε σίγησε η ελληνική λαλιά, σαν μια από τις κύριες γλώσσες στην Κριμαία. Από τότε στέκουν τα ερείπια, ότι άφησαν οι εισβολείς, ο χρόνος και οι καιρικές συνθήκες. Τόπος προσκυνήματος... Εδώ τοίχοι του κάστρου και λαξευτές στον βράχο εκκλησίες και αίθουσες. Εκεί ερείπια ναού των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Πιο πέρα λαξευμένος ληνός. Σε μια άκρη η οκτάγωνη εκκλησία. Το τοπίο υποβάλλει τη σιωπή και την προσευχή, ακόμα και σε άθεους.

Ερείπια των Θεοδώρων στο όρος Μαγκούπ

1. *Αν και είναι γνωστό, θα επαναλάβουμε ότι ο όρος «Βυζάντιο» και «βυζαντινός» εφευρέθηκε πολύ μετά την πολιτική διάλυσή του, από Δυτικούς ιστορικούς, με βάση την αρχαία ελληνική πόλη Βυζάντιο στη θέση, που ο Μ. Κωνσταντίνος έκτισε τη Νέα Ρώμη – Κωνσταντινούπολη, την Τσάργκραντ κατά τους Ρώσους, σε μετάφραση βασιλική πόλη. Πραγματική ονομασία της αυτοκρατορίας ήταν Ρωμανία και οι κάτοικοί της Ρωμαίοι και Ρωμιοί, όπως υπάρχει και στις γραπτές πηγές και στην προφορική παράδοση.*

2. *Στο Μαγκούπ υπήρχε οχυρωμένη πόλη με το όνομα Δορός ή Δόρος, με αμυντικό σύστημα από την εποχή του Ιουστινιανού. Τα ίχνη της χάνονται τον 10ο και 11ο αιώνα μετά από σεισμό, για να αναβιώσει με τον Θεόδωρο Γαβρά τον Β'.*

Πώς θα έβλεπε ο Σεφέρης την Κριμαία;

Με αφορμή την αναφορά του φιλόλογου Σάββα Παύλου για τον ποιητή Γιώργο Σεφέρη στην Κύπρο στο προηγούμενο τεύχος, θα ήταν ενδιαφέρον να υποθέσει κάποιος, έστω και με κίνδυνο υπερβολών, πώς θα έβλεπε ο ποιητής την Κριμαία. Ο Σεφέρης είχε μελετήσει την Κύπρο πολύ πριν την

**Ερείπια των Θεοδώρων
στο όρος Μαγκούπ**

επισκεφθεί πρώτη φορά το 1953. Είχε υπ' όψη του τον Λεόντιο Μαχαιρά, ήδη είχε Κυπρίους πνευματικούς φίλους και η αγγλική διακυβέρνηση δεν του ήταν άγνωστη. Στην Κύπρο είδε ένα ατόφιο ελληνισμό, συγγενή των δικών του μικρασιατικών αναμνήσεων, που διεκδικούσε την ένωση με την Ελλάδα. Στα χρόνια, που έζησε ο Σεφέρης, η Κριμαία υπαγόταν στη Σοβιετική Ένωση. Η διακίνηση εντός της χώρας είχε μεγάλες δυσκολίες, και θα απαιτούσε πολλές διατυπώσεις. Ο ελληνισμός της Σοβιετικής Ένωσης δεν προβαλλόταν, μάλλον τον έκρυβαν και τον εκτόπιζαν. Ακόμα και αν ως διπλωμάτης υπηρετούσε πρέσβης στη Μόσχα, δύσκολα θα του επέτρεπαν να έλθει στην Κριμαία, πέρα από τη Γιάλτα, ως παραθεριστική πόλη. Και αν ερχόταν, θα περιόριζαν τις κινήσεις του. Αν ο ποιητής είχε τη δυνατότητα να ταξιδέψει, θα έπιανε τον παλμό ενός ιστορικού τμήματος του Ελληνισμού, που θα διεκδικούσε το δικαίωμα να διδάσκεται τη γλώσσα και τον πολιτισμό του. Στα πρώτα χρόνια της Επανάστασης του 1917 τα ελληνικά αιτήματα έφτασαν

μέχρι και την τοπική διοικητική αυτονομία. Ο ποιητής μπορεί να μην έβλεπε ένα αλακάτι στο Δάλι, αλλά κάτι άλλο θα του μιλούσε για την «Κραυγή βγαλμένη απ' τα παλιά νεύρα του ξύλου, φωνή πατρίδας», η Κριμαία σαν Ταυρίδα και σαν Περαιτία πάλι θα του μιλούσε με τους δικούς της θρύλους των Θεοδώρων ψηλά στα κάστρα, «υπέρογκες αρχιτεκτονικές, σχεδόν σκηνικά...». Στις κολώνες της βασιλικής πλάι στη θάλασσα στη Χερσώνα μια άλλη Σαλαμίνα της Κύπρου. Με τον Αγιο Ιωάννη Πρόδρομο στο αρχαίο Παντικάπαιο, και στην κορυφή του λόφου του Μιθριδάτη θα έβλεπε τον Κιμμέριο Βόσπορο, όπου έφτασε ο Οδυσσέας του Ομήρου. «Α, τούτη η θέα, που όλο ρωτά κι όλο ρωτά...», καθώς τα ρεύματα των στενών θα συνέχιζαν την αιώνια πορεία τους. Στην Αλούστα θα έβλεπε «το φώς του ήλιου καθώς έλεγαν οι παλαιοί...». Και μια γριά σε ελληνόφωνο χωριό θα τραγουδούσε «Τώρα 'ναι Μάης κι Ανοιξη... τώρα κι ο Μικροκωνσταντίνος στη μάνα του πηγαίνει...». Στην Κριμαία κάθε πέτρα λέει κι ένα παραμύθι! ■